

4. Глинська А. Є. Формування механізму забезпечення сталого розвитку підприємства / А. Є. Глинська // Вісник Хмельницького національного університету. - 2007. - № 4. - Т. 1. - С. 107.
5. Масловська Л. Ц. Сталый розвиток продуктивних сил регіонів: теорія, методологія, практика / Л. Ц. Масловська. - К. : Національний торговельно-економічний ун-т, 2003. - 365 с.
6. Шевчук В. Я. Макроекономічні проблеми сталого розвитку / В. Я. Шевчук. – К. : Геопринт, 2006. – 200 с.
7. Мясников А. А. Синергетические эффекты в современной экономике: Введение в проблематику / А. А. Мясников. – М. : ЛЕНАНД, 2011. – 160 с.
8. Сталый розвиток суспільства : [навчальний посібник] / [Садовенко А., Масловська Л., Середа В., Тимочко Т.]. – [2 вид.]. – К.; 2011. – 392 с.
9. Головата Є. О. Методичний підхід до аналізу тенденцій зміни макроекономічних показників з використанням індикаторів сталого розвитку / Є. О. Головата, С. В. Войтко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://probl-economy.kpi.ua/node/145>

Анотація

Узагальнено стратегічні імперативи синергетичного підходу до економічного розвитку на підставі поєднання ідей концепцій сталості і економічної рівноваги, які витікають з комплексного аналізу макроекономічних показників і індексів глобальної конкурентоспроможності країни

Ключові слова: сталий (стійкий) розвиток, економічна рівновага, синергетика, соціально-економічна стратегія.

Аннотация

Обобщены стратегические императивы синергетического подхода на основе объединения идей концепций устойчивости и экономического равновесия, которые вытекают из комплексного анализа макроэкономических показателей и индексов глобальной конкурентоспособности страны

Ключевые слова: устойчивое (стабильное) развитие, экономическое равновесие, синергетика, социально-экономическая стратегия.

Annotation

The strategic imperatives of synergetics approach are generalized on the basis of association the ideas of conceptions the stability and economic equilibrium, which follow from the complex analysis of macroeconomic indexes and indexes of global competitiveness of country

Key words: sustainable (stable) development, economic equilibrium, synergetics, social-economic strategy.

УДК 331.556.4

**Кудлак В.Я.,
к.е.н., доцент кафедри державного
управління та економіки,
Тернопільський національний технічний
університет ім. І. Пулюя**

УКРАЇНА В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ

Постановка проблеми. Однією з характерних рис сучасного етапу розвитку цивілізації стала глобалізація практично усіх сфер суспільного життя. Особливого масштабу розвиток глобалізаційних процесів набув в економічній сфері, результатом чого стало формування єдиного світового господарства та світового ринку, який характеризується високою мобільністю виробничих ресурсів, товарів та послуг. Особливе місце в системі світового ринку належить світовому ринку робочої сили, і, як наслідок, міжнародній міграції робочої сили (ММРС), оскільки в даному випадку глобалізаційні та інтеграційні процеси виходять за межі економічної системи, включаючи до сфери взаємодії соціальну та культурну сфери. Таким чином, динамічний розвиток світового ринку робочої сили та ММРС стимулюють не тільки зростання процесів економічної інтеграції та глобалізації, але й сприяє культурному обміну, поширенню освіти та демократичних цінностей у світі. З іншого боку, не можна залишити осторонь негативні прояви зростання розвитку ММРС, до таких, зокрема, можна віднести

трудова робота та торгівлю людьми, зростання соціального сирітства, «відтік мізків» (трудова еміграція науковців та висококваліфікованих кадрів) тощо.

Зважаючи на позитивні та негативні наслідки міжнародної міграції робочої сили як у світових масштабах, так і в розрізі окремих країн, виключне значення трудових ресурсів та ринку робочої сили для функціонування та розвитку світової та національної економіки, дослідження процесів ММРС залишається в переліку найважливіших завдань сучасної економічної науки.

Для вітчизняної теорії та практики вивчення, аналіз та прогнозування процесів ММРС особливо важливе, зважаючи на значні масштаби трудової еміграції з країни, а також з огляду на те, що Україна опинилася у ролі буферної зони на шляху потужних міграційних потоків в основному з країн Азії, в Центральну та Західну Європу. Все це ставить перед Україною ряд проблем, від вирішення яких без перебільшення залежить подальший розвиток та економічна безпека країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на актуальність проблем, пов'язаних з розвитком та сучасним станом світового ринку робочої сили та ММРС, їх дослідження займають важливе місце не тільки в роботах вчених, але також є важливою частиною дослідницько-аналітичної роботи в рамках ООН, Міжнародної організації з міграції (МОМ) та окремих організацій, які входять до структури Організації Об'єднаних Націй, зокрема, Міжнародної організації праці (МОП). Наприклад, виступ Генерального секретаря на 65 сесії ООН у серпні 2010 р. був присвячений проблемам міжнародної міграції [1].

В Україні дослідженням проблем трудової міграції в різних аспектах займалися Л. Гальків, В. Геєць, О. Грішнова, А. Кредісов, Т. Ковальчук, Е. Лобанова, Ю. Макогон, Ю. Пахомов, А. Подручняк, О. Позняк, О. Романюк, А. Румянцев, В. Савельєв, А. Старостін, Л. Чвертко та ін.

Не дивлячись на значний науковий та практичний інтерес, проблема трудової міграції в Україні все ще залишається нерозкритою. Наявні значні протиріччя в оцінці чисельності українських трудових емігрантів, неоднозначним є також вплив активної міжнародної міграції працездатного населення на економіку України.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження місця України в системі міжнародної міграції робочої сили на сучасному етапі. Аналіз та оцінка потоків трудових мігрантів, вплив процесів міжнародної трудової міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо розглядати процеси міжнародної міграції робочої сили відносно України, то, безумовно, нашу країну можна віднести до характерних представників «країн виїзду», тобто країн, в яких еміграційні процеси значно перевищують потоки іммігрантів. За часів новітньої історії своєї державності, Україна утвердилася, як одна з найбільших країн-експортерів робочої сили в Європі. Така ситуація є доволі характерною для нашої країни, якщо розглядати дане питання в історичному розрізі. Зокрема, дослідники виділяють чотири хвилі української еміграції.

1. Перша хвиля еміграції розпочалась наприкінці XIX ст. та тривала до початку Першої світової війни. Це трудова міграція населення в основному з Галицьких земель України до США, Канади, Австралії, Аргентини тощо. Основними причинами еміграції були економічні (аграрна перенаселеність), в меншій мірі спонукальними мотивами були соціальні і політичні чинники, зокрема, національний гніт з боку Австро-Угорської та Російської імперії.

Відомо, що у 1891-1901 роках зі Східної Галичини емігрувало до Канади і США 78 тисяч українців. У 1901-1911 роках виїхало 224 тисяч чоловік. Таким чином, на початку XX століття лише зі Східної Галичини емігрувало понад 302 тисячі українців [1].

2. Друга хвиля означена періодом між Першою та Другою світовими війнами. В даному випадку на зміну суто економічним мотивам приходять політичні причини, основну масу емігрантів склали політичні опоненти радянської влади, що активно протистояли її поширенню на території України, а також «класові вороги»: великі землевласники, підприємці, аристократи, духовенство. Основні потоки емігрантів були спрямовані до Польщі, Австрії, Румунії, Німеччини, Франції, США і Канади.

3. Політичні мотиви стали основою також і третьої хвилі української еміграції, що розпочалась наприкінці Другої світової війни. Основну масу емігрантів склали військовополонені, в'язні концтаборів, робітники, що насильно вивозились на роботи до Німеччини. Виїжджали до Канади, США, Великобританії, Аргентини, Франції тощо.

4. Четверта хвиля еміграції, нарівні із першою, мала в своїй основі економічні причини і характеризується рисами, притаманними саме трудовій міграції, тобто основна мета виїзду - пошук роботи за кордоном. Вона розпочалась у 90-х рр. XX ст. і триває фактично до сьогоднішнього дня. Українські трудові мігранти здебільшого направлялись до Росії, Італії, Греції, Португалії, Іспанії, Великобританії, США тощо [2].

В контексті нашого дослідження найбільший інтерес становить саме четверта хвиля української еміграції. Цей сучасний етап еміграції з України має яскраво виражений економічний характер трудової міграції та є частиною міжнародної міграції робочої сили. Дослідження даного періоду дасть змогу оцінити масштаби та наслідки трудової міграції для нашої держави на даний час, а також дозволить визначити місце України в системі ММРС.

В глобальних масштабах чисельність міжнародних мігрантів у 2010 р. перебувала на рівні близько 214 млн. чоловік [3]. Загальну динаміку міграційних процесів у світовому масштабі та для України протягом 1990-2010 рр. відображено на рис. 1 і 2. Хоча, слід зазначити, що сюди віднесено не тільки трудових мігрантів, але й біженців, тих, хто переїздить на постійне місце проживання за кордон, тимчасових мігрантів та інші категорії мігрантів. Але, зважаючи на те, що трудові мігранти складають найчисельнішу категорію у загальній структурі міжнародних мігрантів, то тенденції представлені на рисунках відображають загальну картину для трудової міграції.

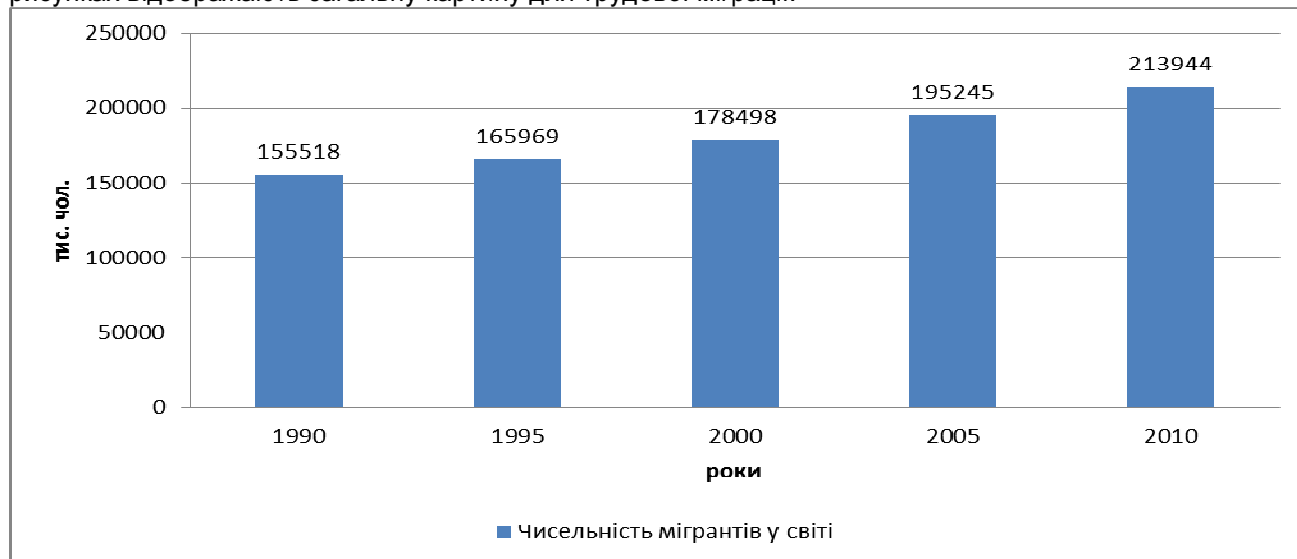

Рис. 1. Динаміка чисельності міжнародних мігрантів у світовому масштабі 1990-2010 рр. [4]

Як бачимо з рис. 1, протягом зазначеного періоду спостерігався стійкий приріст чисельності мігрантів у світі. Порівняно з 1990 р. чисельність мігрантів у 2010 р. зросла більш ніж на 37,5 %. Основними причинами цього є зростання населення у світі та стрімкий розвиток глобалізації.

Розглянемо аналогічну динаміку міжнародної міграції для України.

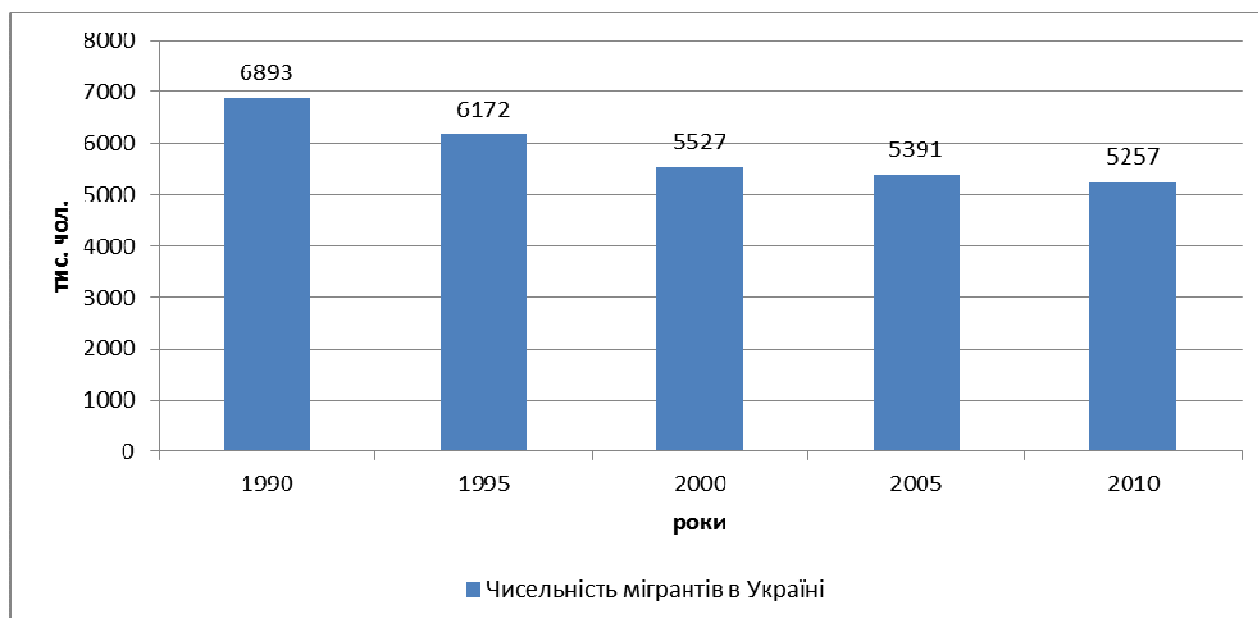

Рис. 2. Динаміка чисельності міжнародних мігрантів в Україні 1990-2010 рр. [4]

Як бачимо з рис. 2, в Україні динаміка міграційних процесів діаметрально протилежна до світових тенденцій. Так порівняно з 1990 р. у 2010 р. потік міжнародних мігрантів в Україні скоротився на 23,7 %. Таку ситуацію спричинили декілька факторів:

1. Негативна динаміка приросту населення спричинила скорочення кількості трудових ресурсів України.

2. З роками ускладнилась процедура в'їзду та посилюється контроль за нелегальною міграцією у більшості з розвинених країн світу.

3. Ніша соціально непривабливих робіт та низькокваліфікованої праці, на яку в основному претендували емігранти з України, поступово заповнилась.

4. Економічна криза останніх років знизила попит на працю, в тому числі на іноземних робітників.

5. Багато наших співвітчизників, виїхавши на тимчасову роботу за кордон, залишились там на постійне місце проживання.

Найбільшою проблемою в процесі дослідження трудової еміграції з України є відсутність достовірної статистичної бази. Більшість українських громадян використовують нелегальні шляхи виїзду та працевлаштування за кордоном, саме тому статистика процесів трудової міграції в Україні носить здебільшого приблизний характер, що базується на непрямих даних та експертних оцінках.

Так, згідно оцінок координатора проекту дослідження української трудової міграції в країнах перебування І. Маркова, у 2008 р. за кордоном знаходилося біля 4,5 млн. трудових мігрантів з України [5]. Згідно даних, опублікованих українським представництвом Міжнародної організації з міграції у вересні 2011 р., сукупна кількість емігрантів з України, що перебувають за кордоном становить 6,5 млн. чол. Сукупна кількість мігрантів складає 14,4 % від населення України. Найпопулярнішими країнами призначення для українців є: Російська Федерація, Німеччина, США, Ізраїль, Чехія, Угорщина, Польща [6, с. 3].

Щодо чисельного розподілу українських трудових емігрантів за країнами, то знову ж таки, ми можемо лише наводити дані, що ґрунтуються на приблизних експертних оцінках. Офіційна статистика відображає, як правило, лише незначну частину вітчизняних заробітчан, більшість з яких працює без реєстрації в державних органах відповідних країн. У таблиці 1 наведемо офіційну та фактичну (за приблизними оцінками) чисельність українських трудових мігрантів у найбільш популярних для працевлаштування країнах.

Таблиця 1

Чисельність українських трудових мігрантів за країнами перебування у 2008 р. [5]

Країна	Чисельність українських трудових мігрантів (тис. чол.)	
	офіційна статистика	фактична кількість
Російська Федерація	169	2000
Італія	195	500
Польща	20	450
Іспанія	52	250
Португалія	44	75
Чехія	51	150
Греція	20	75
Нідерланди	н/д	40
Великобританія	н/д	70
США	н/д	500

Як бачимо а табл.1, значна маса вітчизняних трудових мігрантів перебуває в нелегальному статусі. Основною країною для працевлаштування є Росія, друге місце займають країни Європейського Союзу.

Домінуючими видами економічної діяльності серед українських трудових мігрантів є будівництво, найпоширеніше серед чоловіків, і домашній догляд, що переважає серед жінок. Більш детальний розподіл за сферами працевлаштування виглядає наступним чином: будівництво – 54 %; домашній догляд -17 %; сільське господарство – 9 %; оптова та роздрібна торгівля – 9 %; промисловість – 6 %; інші види робіт – 5 % [6, с. 3].

Основною спонукальною причиною для трудової еміграції з України, як і інших країн світу, є бажання трудового емігранта покращити рівень життя як для себе, так і для своїх близьких. В підтвердження цих слів наведемо наступний факт: середня заробітна плата мігрантів за кордоном у 2008 р. становила 820 дол. США, що було майже утричі вище, ніж середня заробітна плата в Україні (281 дол. США) [6, с. 4].

Висновки з проведеного дослідження. У підсумку можна зазначити, що Україна є одним з основних експортерів робочої сили у Європі. Активна трудова еміграція наших співвітчизників, що спостерігається протягом всього періоду незалежності, має як позитивні, так і негативні наслідки. До негативних, насамперед, можна віднести: скорочення економічно активного населення в країні; втрату висококваліфікованих кадрів, частина з яких залишиться на постійне місце проживання за кордоном; соціальне сирітство дітей заробітчан тощо. Поряд з тим існують й позитивні наслідки трудової еміграції українців, основним з яких є значний притік валюти у вигляді грошових переказів.

У 2010 р. грошові перекази до України знаходились майже на рівні обсягу прямих іноземних інвестицій та становили 5,2 млрд. дол. США, що майже в 8 разів вище за зовнішню допомогу розвитку для України. Згідно з деякими припущеннями, українська економіка втратила б приблизно 7 % свого потенціалу без стимулюючого впливу грошових переказів мігрантів. [6, с. 4].

Бібліографічний список

1. На Прикарпатті відзначають 120 років еміграції до Канади // Інформаційне агентство УНІАН. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/455346-na-prikarpatti-vidznachayut-120-rokiv-emigratsiji-do-kanadi.html>. – Назва з екрану.
2. Українська еміграція [Електронний ресурс] // Вікіпедія. Вільна енциклопедія. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_еміграція. – Назва з екрану.
3. International migration and development: report of the Secretary-General // UNIBISNET. United Nations Bibliographic Information System [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unbisnet.un.org:8080/ipac20/ipac.jsp?session=135U46R1G8110.339720&profile=bibga&page=2&group=0&term=a65*&index=.UD&uindex=&oper=AND&term=secretary+general&index=.AW&uindex=&oper=AND&term=b15&index=.TM&uindex=&aspect=subtab124&menu=search&ri=1&source=-!horizon&1359468150368. – Назва з екрану.
4. Estimated number of international migrants at mid-year // United Nations. [Department of Economic and Social Affairs](http://esa.un.org/migration/) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://esa.un.org/migration/>. – Назва з екрану.
5. За експертними даними, за кордоном працює 4 млн. 500 тис. українців // NEWSru.ua. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.newsru.ua/finance/09apr2008/rubeg.html>. – Назва з екрану.
6. Міграція в Україні: факти і цифри / Укладено Представництвом Міжнародної організації з міграції в Україні. – К., 2011. – 7 с.
7. Гайдуцький А.П. Масштаби доходів Українських трудових мігрантів / А.П. Гайдуцький // Економіка держави. – 2008. – № 2. – С. 24-31.
8. Лавриненко С.І. Сучасний стан та перспективи розвитку трудових ресурсів України / С.І. Лавриненко // Стратегічні пріоритети: науково-аналітичний щоквартальний збірник. – 2009. – № 1. – С. 115-127.

Анотація

Стаття присвячена дослідженню місця та ролі України в системі міжнародної міграції робочої сили на сучасному етапі розвитку. Здійснено порівняльний аналіз динаміки світових та вітчизняних міжнародних міграційних процесів. Проведено історичний та статистичний аналіз і оцінка потоків українських трудових емігрантів. Розкрито вплив процесів міжнародної трудової міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні. Визначено позитивні та негативні сторони активної трудової міграції наших співвітчизників протягом періоду незалежності нашої держави.

Ключові слова: міжнародна міграція робочої сили, українська еміграція, причини і наслідки трудової міграції в Україні.

Аннотация

Статья посвящена исследованию места и роли Украины в системе международной миграции рабочей силы на современном этапе развития. Осуществлён сравнительный анализ динамики мировых и отечественных международных миграционных процессов. Проведён исторический и статистический анализ и оценка потоков украинских трудовых эмигрантов. Раскрыто влияние процессов международной трудовой миграции на социально-экономическую ситуацию в Украине. Определены положительные и отрицательные стороны активной трудовой миграции наших соотечественников в период независимости нашего государства.

Ключевые слова: международная миграция рабочей силы, украинская эмиграция, причины и последствия трудовой миграции в Украине.

Annotation

The article deals with the research of the place and role of Ukraine in the system of international labor migration at the present stage of development. Also, it includes the analysis of the dynamics of world and domestic international migration, an historical and statistical analysis and evaluation of flows of Ukrainian labor migrants. The article touches upon the impact of processes of international migration on the socio-economic situation in Ukraine. Identify positive and negative aspects of the active migration of our compatriots in the period of independence of our country.

Key words: the system of international labor migration, Ukrainian emigration, causes and consequences of labor migration in Ukraine.